

Т. НЕМЦЕВА йкерчкёсем

че тәрәх сапаланса пётнө: хуҗасем патне тарса-төр-се кенө, хулара кули (йывәр йатакансем) пулса ёс-лессө, пёчөк урапана күлөнсе, рикшара чупассө. Анчах чуханләхран пурпөр хәтәлаймассө. Ли ашшө ви-сёмкун тавранман пулсан, вёсем те высә шарапчөс. Халө ав Лисен пурчө енчен мөнле тутлә шаршә кё-рег. Амәшө сатмапа темөн ашалать ёнтө.

Пёр кун маларах ашшө урамри ватасемпе калас-са ларнине илтнө те Ли сөрөпе пуласлөх синчен шухашласа выртнә. Ун ашшө таста сурсөр енчи хулара ёслесе пурәннә иккен. Унта иңсе те мар, чикө деш енче кәна, вырәссен сөрө пусланать, тет. Кашни ёслекен сын тутә, тет унта. Кашни ача шу-ла сурет, тет. Халь кунта ашкәнакан япунсем пек сичёютсене вырәссем (ши бу-ши) хуса каларса пө-тернө, тет. Ли ашшө ана амәшөне пөрле хай ёсленө хулана илсе каяшән.

Эттенчө те вөт! Тем пекехчө. Часрах ситсе кура-счө вәл сөршыва. Вара, чикө урлә касса, вөрөне керөччө Ли. (Чикө тенерен, мөнле япала-ши вәл? Пүтех, анасем хушшинчи йәран пекскер пуль. Ун урлах касса сурөме пулө-ха, тесе шухашлать ача.)

Сапла, курманнине курач килет ун, анчах су-ралнә вырәна та шел пек. Санталәк мөнле ашә кун-та. Лисен умөнчи пөчөк юханыв яка чулсем си-йөне мөнле илемлөн шанкәртатса юхат, вартән кевө калать тейөн. Кунги чөрчунсем мөн тери асла тата?! Лисен шура кушаршиллө хура сысна сури хайне хәх тәрантарма пөлет, ав. Ирхине, нәрх-нәрх туса, сарталла хәгарса каять те вәл, кун кашине пөрре килсе шыв хөрринче сулханта выртса канни-не шуламасаи, кунөпе сәрт хушшинче ирттерет. Кас енне вара хырамне панк тултарса тавранать. Мөн снет-ши вәл тесе, пөрехинче Ли ун хыссан курани-курәнми кайрө те — шалтах тёлөнчө. Чө-реп пек сөс хай, сак мәчи*, сёлөнемпе, тыркаспа, кәюрана сапәсать иккен. Сапәснине сөс те сахал-ха, чылай чухне сөнтерет вөсене. Вара сисе ярать. Суралнә чөрчунан пурәнмалла-ске мөнле те пу-лин.

Тата ку тәрәхри чәхсене илөр. Вөсем сөрөм син-че сикекен шарчәксене хәвала-хәвала ситсе сәхас-сө. Савсемпех тутә вөсем.

Сөрпүртсем лапчәк тәрәллә. Ли амәшө унта чем-ччук лартнә. Ваттисен йәлипе кәмака сәварө пурин те пурт тулашөнче. Ли ашшөне амәшө кәмака умөн-че шарасланассө. Хөпөртет Ли. Көсөх ак ана апат сие чөнессө. Вара вәл вир хуралне каять. Кәнтәр хөвелө хытә пөсертме тытәнсаи, килсе шыва көрөт. Вәл вәхәтра хир сыснисем вәрмантан тухасран хәрамалла мар — шарәха юратмассө вөсем.

Пөр кашине вөсен урамөнче машина сасси ил-төнсе кайрө. Аләк каррине карт! туртса татрөс. Пө-чөк хунар йәлтәр сүталчө. Япони салтакөсем ик-кен.

— Лай-ла! (Ситрөмөр!) — терө вөсене ертсе килнө китаец.

* Лутра чөрчун (сынна та) тәрәхласа сапла калассө.

Китай ачи Ли Хуан таста ют кирге, таван килөн-чен инсетре-инсетре тёлөк курса выртать. Тул су-тәлса килет пек. Ли хайсен енчөх иккен, уй хура-лөнче тәрәт. Вәрман сәмсахөнчи вир ани сине хир сыснисем тухнә, павлин хури евөрлө ярапаланса кайнә пучахсене сәтәра-сәтәра хыса, ана варри-нелле керөсчө. Ача вөсем чаплатгарса чамланине те чиперех илтет пек. Анчах хай чупмасть сыснасөне хирөс патак йәтса. Урисем утмассө ун темшөн.

Хәратма туса лартнә сын келетки тёлөнче кайәк-сыснасем тем пирки сапәсма тытәнчөс. Ну көрме-шөсчө, ну сүхәрашассө. Хөпөртет Ли, чикөсөр са-вәнанать. Ача — ашшөне курать пек. Мөнле тунәннә вәл, әсрелсем* тытса кайнәскер? Вөсене, Ли ашшө-не амәшөне, иккөшине те вөлөрнө теместчөс-и вара? Вөсем вилнө тенине ёненмесөр Ли төрөсөх тунә-мөн. Хулә йәтнә ашшө хир сыснисем хыссан чу-палть пек. Унән сәнне лайәхрах астуса юлас тесе, Ли үплерен тухать...

«Ку тёлөк чән пултәрах, тёлөк түрре килтө-рөх», — тесе йәлләнать пек ача. Шарчөсене тәрәт-нә сыснасем вәрманалла ыткәнасчө. Вир хуралөн-че үплере сөр кашнә Ли ашшөне юнашар килнелле утат. Унта мөн көгнине пөлекен пөчөкчө чун ча-рөччө ашшөне яла көме — пөр пулса иртнө тис-керлөхе пулма епле чарән?

Ял сүмөнчи ту айккине чава-чава көрсө, вөсрен вөсө сөрпүртсем туса пөтернө. Лисен фанзи чи хөр-ринчи те чи пөчөкки. Ку вәл сук сынсен урамө. Чи нумай илтөнекен сәмах та унта савә: сук. Укса сук. Симелли сук. Тумтир сук... Арсынсем те сук ку урамра: мөнле те пулин йүнесме ёмөтленсе, тен-

* Япони оккупанчөсене 1930 сүлсенче Китай сыннисем панә ят (авт.).

Пурнәсчөпе
вилёмө

ПУРНӘСЧӨПЕ
ВИЛӨМӨ

Ли ашшө тәрса тумланма тытәнчө.
— Шима-ши? (Мөн пулчө?) — терө вәл хуллиен.
— Ни ши ого-жень, ши бу-ши? (Әс вырәс-и?) — ыйтрөс унран.

— Сук, әпө Хань ывәлө. (Китаец), — пөлтерчө Ли ашшө.

— Әс вырәс! Ка-му-нист! — терөс салтаксем. Ана ик енчен тытрөс те урама танкәлтатгарса тух-рөс. Машина аләкө усәлса хупәнчө.

Ли амәшө пөтөм урама илтөнмелле кашкәрса ачө:

— Хәтарәр! Хурахсем тапәнчөс! Ялыш, пул-шә... — терө те сасси пәч пулчө. Каллех тимөр аләк усса хупрөс.

Сысна сури сүхәрса янәччө, пәшал көрслетрө те, вәл сас та йәмрө.

Юлашкинчен урама пөчөк Ли чупса тухрө. Такам ана «Ка-мун чөпи» тенине илтрө вәл, хай темөн сүмне кайса сапәннине туйса юлчө.

Ли тепөр икө кунтан тәна көчө. Пичө йәмәхса ларнә ун. Айкө ыратать. Хырамө высна ачан...

Ашшөне амәш пирки ыйтсан, күршө карчәкө ана «сук ёнтө сан вөсем, вөлөрнө вөсене», теме тәнәскере пөр старик пүлчө:

— Асуна аннү сан сурсер ене ёс шырама кай-
рөс. Сынсене ан игле эс. Асу сана лере сивё пулё
терё. Ёслесе-ёслесе, тавранасё ёсем каялла.
Унчен эсё те пяртак үсен. Эс арсын, Ли. Уссен,
асу нек патгяр пулән, ачам.

Ли шарт сиксе вәранса каять. Вәл төттём уй-
рах-мөн. Сансүрамне сүсентерсе, сивё сил вөрет.
Шупкаланны түпере сәлтәрсем ялкәшасё. Инсөтре,
кәнтәр еңче, чарана пуслана аслати евөр, туня сас-
си кәмсөртетет.

Вищёмеш кун ёнтё Ли Хуан сурсерелле васкаты.
(Сурсер ене асталлине пёлке ана пёр старик вё-
рентрё. Утна чухне сана вәрса саси яланах су-
рам хысёнге илтёнге пытәр терё.) Малтанах унан
сиге рис та, тәханма куртка некки те пурчө-ха.
Рисне сисе ячө Ли, курткине палламан ачасем
туртса илчөс. Ун сийёнге халь сөтөк кёпепе ваткал-
лө шәлаварсәр пусне ураһ нимөн те сук. Шәлавар-
рөне кәнтәрла ытла шәрәх, кёпи вёссөн сөс сөрле
ытла сивё.

Төд пулнә ялсенче Ли, апат-симёс шәршине туй-
са, сёлёкине сәтса пыраты. Ытти ыткалакан ача-
сем нек, Ли те, сынсем еннелле пөчөк алине тас-
са, «та-бан, кам-шо», «та-бан, кам-шо». (Мён те
пулин намән-ши, уллутәм!) тесе тархасласа сүреме
пултарөччө, хыраме тәрәнтәлөччө сәпла. Анчах
Ли ун нек сын мар. Вәл, высә вилсен те, ытқа-
лакан пулсашан мар. Пуртарах хресченсенчен: сир-
рөн ман валли пёр-пёр ёс туләнмө-ши? Сире эи
апат симеллех ёслесе парәттәмчө, темө ун чеслөх
ситмест. Хирте вәл, унта та пулин улахрах сөрте
сөс, вир еврёлө гаюлян пучахёсене шөкөлчө-шөкөл-
чө хыпаты. Пөтём пурнәс йөрке пәтранса-арнашан-
са кайнә нек туйанаты ана. Ырә амәшө пурчө ун,
ачин хыраме выссан, мөн те пулин тупса ситерет-
чө ана. Ашшө вёсене хайпе пёрле илсе каясәнчөчө.
Ма вёлөрчөс вёсене? Хунхузен (хурахсен) аллин-
чө пәшал пур тесе-и? Вара Ли Хуанан та хайён-
чен кёсөннисенчен ёсмелли-симеллисем хәратса
туртса илмелле-и? Вәрмантн йөрке пусланса каять-
ске ун нек.

Ли сурсерелле утаты. (Сурсерелле каятп пуль
тет вәл. Хай ёнерех хөслөтухаснелле пәрәннә-ха.
Анчах ана-кәна чухлаймасть ача.) Унан хайён пур-
нәсёнге пулса яртнө тусме сук пысак төрёмарнәх
синчен ашшө паллана сынсене пёлтерөс килет. Ки-
рек мөнле чөлөпө каласан та, әнланасән туйанаты
вёсем ача инкекне. Ун нек әтемсем пулмасан, пу-
рәнма та сук вара сүт төнчере. Пурте каласасөс-
сөк сурсер еңчи сав аслө сөршыв синчен. Ли ашшө
ун чиккичөх пурәннә ав. Унти йөркесем ширки
төмсөлсе каласатчө. Унти юрасене пөлөтчө.

Сак төлте Ли шалт төлөксе хытса кайнипе та-
пах чарәнса тәрәты. Тен, вилмен ун ашшөпе амә-
шө? Тен, хәрушә төлөк сөс курнә вәл? Вёсене вил-
нө тесе шугланә та ахалөх киёнчен тухса тарнә?
Ли каялла савранса пәхатъ. Пөрремөш хут ун-
тадла тинкерет. Хәш сүл сывәхрах пулө кувтан —
хыса юлни-и е умри-и?

Сын малдалах ёмөтленет. Ли хальччен утна ен-
неллөх сөнкет.

...Сөсөхир нек ирөк те илемлө пуль ёнтё вәл
сөршыв. Сыннисем тутә пуль. Ситсе курасчө-сөк
унта. Пулөччө вара пөчөк Ли вир хуралси. Иртен
пусласа кәсчен утөччө патак йәтса ана тавра. Пёр
пучахне ситермөччө хир сынсисене. Пёр пөрчине
сәхтармөччө кайкә-көшөкө. Ма пит йывәр-ши унта
ситте? Никама та усал туман-сөк ёнтё высә Ли?

Ситсе курасчө-сөк вәл сөршыва.
Сул урлө сырма чөлтөртөтсе юкса выртаты. Сур-
лө-көрлө вәл самаях сарәләнса каять пулмалла, икө
сыранө те таса хайәрпа хуллани. Сөрне пөлөт хут-
шәннә сөрте малта шура ту курәнаты. «Мөнле ка-
сайп эн ун урлө?» — шикленсе шухашлаты ача.
Тен, унччен кәштөх канса илмеллө? Вай пухмалла?
Ли, султан пәрәнса, хайәр сине выртаты.

...Вәл кәс пуласпа вәрәнчө. Хәраса сиксе тәчө
ге пусө саврәннине хайәр сине ларчө. Йөри-тавра
пәхкаларө — кусө нимөн те курмасть ун. Ак тама-
ша. Нивушлө вәл кусөсәр пулса юлатъ?

Самкине такам ачашшән сөртөннине тана көчө
Ли. Кусө те чилерөх курать ачан. Хайпе юнашарах

пөчөк сивөтлө арсынна асархарө вәл. Ун еннелле
ют сын темшөн айәплән пәхатъ.

— Вәратарам-и әп-сана?

— Сывәрман эи,— терө Ли, хайне каласакан
сын тупәннәшән савәнса. — Пасәр кәтәш пулнә-
чө. Халө ахаль сөс выртрам. Канма.

Сын йәлл кулса илчө.

— Ывәнсан, канмалла сав. Тен, хыраму та выс-
нә?

— Высна,— терө Ли.

— Сак сөте ёссе пәх-ха эппин. Кунта эи качака-
сем аставап. Көтүс.

Ли тәм куркапа тыттары сөте ёссе ячө.

— Тутлө,— терө вәл көскөн.

Сивөтлө арсын та савәнчө.

— Качака сөчө сәпла вәл. Качака аслө выльәх.
Вәл чи сөтөклө кураксене ситет. Эсө халь манна
яла иырас төтөн-и е санән кунта юлмалла-и?

— Ыврап,— терө те Ли, палламан сын хайне
шеллесе каласине туйса, макәрсә ячө.

Јла вёсем төттём пуласпа ситрөс. Ватәлас сине
суләннә вәшават хөрарәм, көтүс арәмө, икө арсын-
на сөт яшкипе рис пәтти ситерчө. Тавра шыва керт-
ме тытәннә Ли савәнтах сывәрса кайнипе ана пур-
ри кан (чәвашен кутникө некки) сине сарса вырт-
тарчөс. Ачан көйине суса сакрөс вёсем, шәлаварне
тусанран тасатрөс.

Кил хусипе арәмө пөрне-пөри, хиселесе, халәх
хушшинчи йәлапа, пичем, йәмәкәм, тесе чөнесөс-
мөн. Вёсем пурт умне тухса ларчөс, сурма саспа
калашу хускатрөс.

— Эс куртән-и, ыра йәмәкәм, мөнле халтан кай-
нә вәл, пирөн пөчөк хәна?

— Ан та кала, пичем. Шакәр шәмә. Астан туп-
са килтөн эс ана?

— Шыв хөринчө выртатчө. Те ашшө-амәшө
пәрахса хаварнә ёнтө ана.

— Ан аташ, пичемсөм, сакән нек чилер ачана
кам пәрахса хавартәр? Питсәмартисем мөнле хитре
ун, кусөсем мөнле чөрө, чөлхи чөкөсөнни нек.

— Нуша килсен, тем таван.

— Пирөн пата юлма килөшмө-ши вәл, пичем?
Вара ватәлмаләх кунәмәрта пирөн те хамәра пәхмә-
ләх ывәл пулөччө.

— Әлө те савән синчен шухашларәм, йәмәкәм.
Ыран, вәлтса, каласса пәхәпәр-ха. Паян сывар
мар-и.

— Питне әста шайәрнә-ши вәл, асархамарән-и
эс? Сылтам ури те кәштөх уксахлаты.

— Укнө пуль астан та пулин. Вёсен выласси
пөтмест вөт.

Төтөр кун та нумаях пөлеймерөс көтүсөпе ун ма-
шәрө. Ача хайсен ялөн ятне пөлмөст-мөн, ашшө-
амәш пирки те пөрре вилнө тет, тепре чөрө нек ка-
ласаты. Хай әста кайма е килме тухинне те калас-
шан мар.

Ирхи апат синө хысәнәх Ли сула тухасси ширки
сәмах таурәтнәччө те, ана көтүс арәмө чарчө: сана
пиншак сөлесе парән терө. Суллахи шәлавар та
кирлө ачана. Симелисөр те ниста кайма сук.

Кил таврашөңчи кив кипко-сармаран, пәсса, пө-
чөк пиншакла шәлавар сөлесе, хөрарәм висө кун
ытла ирттерчө. Упәшки вәл хушәра ачана хәнала-
ма кәссерен мөн те пулин тытса тавранатчө: шана
унта, рак, пулө, сөлен. Пөррөхинчө чөрө хир чәххи
йәтса килчө вәл. Төпрөхинчө мулкач сүри тытнә-
ччө.

Темле какай та сисе пәхрө Ли. Анчах какайран та
ытла ана шәлаварпа пиншак савәнтарчө. Кивө шә-
лаварне вәл пусө айне хурса сывәрәтчө, «сөнө»
тумне вырәнө патне, стена сүмне, сакса хунәччө.

Хай әста кайма тухинне Ли висөсөмөш кунне тин
пөлтерчө. Ана та пулин көскөн сөс каласа хучө:
«Су-вей-ай!» терө. Вәл «Совет сөршывө» тени пул-
чө иккен.

Көтүсө хәраса үкрө.

— Ытла инсе-сөк вәл сөршыв, ачам. Кунтан пәх-
са та курәнмасть Су-вей-ай. Сартсем те тусем унта
каймалли сул синче, шывсәр пушә хирсем те сивө
кәссем. Төлөкре те сайра сөс курәнкалатъ вәл. Мөн-
ле кәсан эсө сүллө тусем урлө? Шывсәр мөнле тус-
сөн? Тен, көркунне пөрле кайәттәмәр? Унччен эсө
тата пәртак үсөттөн. Көтү панчө сүреме те кә-
мәллө, э?

Ли чөмөрө. Хай әшөңчө вәл унта ман атте-
не анне-сөк, вёсене часрах курас килет ман, сөнө
тумтире те аннене кәтартмалла, тесе шухашларө.

Төпөр кун көтүс арәмө ача валли хутас сөлөрө.
Саккине сирөп пулгәр терө вәл. Хутассине сүхари
ячө, какай татки хучө. Хай кәнтәрлахи апатпа
упәшки патне тухса утрө.

Арәмне көтүс сәнәса пәхса көтсе илчө.

— Мөн, кайрө-им пирөн ача? Пит шухаша пут-
нә сәйлә эс.

— Тытнә ёмөтрен пәрәнәшән мар та вәл, кайрө
те пуль сав ёнтө. Уя тухса асатса яма вайәм-халәм
ситмерө.

— Кәшт та пулин асатмалаччө ачана. Вара вәл
әсталла утинне пөлөттөмөр.

— Сурсер еннелле каймалла терө мар-и вәл?

— Сәпла пуль те, пурнөр шел ачана. Тасәта асан-
ланса пөтө, высәпа аптрө...

— Мөн тавәпәр-ха ёнтө эпир? Ман хамән та чө-
ре вырәнта мар, пичем.

— Хысалтан кайса пәхам мар-и элө? Тен, килө-
шө юлма? Каяс тенө сөре вәл пурөпөр ситөймөст.

— Тархасшән, чун-ха эппин часрах! Малтан эс
киле көрсө тух. Көтүне эи унччен хам аставап.

Көтүс кайрө. Анчах тупайман вәл ачана. Пөри
вёсенчен пөр сүлла утна, тепри — тепринне.

Ли ялтан тухнә-тухман ансәр сукмакна чупса
кайрө. Пөчөк сырма хөринне аңчө, шывө ытарма сук
таса та, ёсөс килмен сөртөнех ана выртса ёсрө. Си-
ес килмен сөртөнех пөр сүхари татәкне каларса кә-
тәртәтарчө. Вара шыв урлө чөлсем сине пулса
касрө те хәвасем хушшине канма чарәнчө. Төрөс-
сине, канма ирчө-ха, «сөнө» тумне тепре висөсө
пәхәсси килчө ун. Ыр кәмәллә инке умөңчө ялта
«көстюмне» ләйәххән пәхкалама вәтәннәччө ача.
Халө вәл пиншакне шәлаварне (йёмне) асарханса
тәхәнчө те темисө хут саврәнкаласа пәхрө. Шәла-
варне михө тумалли хулян ширтен сөлөнө-мөн. Ёмө-
ре пымалли япала вәл. Сулахай пөсси чөркүссирен
кәшт аяларах те сунса шәтнә пулнә ёнтө, ёсөн ин-
ке ана сав тери тиршөйлөн сәласа хунә. Сапламан,
төрө төрлөнө тейөн, йөри-тавра илемлөн шәрсалан-
тарса сөлесе саврәннә. Шөл, шәтәкө пөссөн шал
енине лекнө, унна халәх умөңчө мухтайма та сыллөх
марчөчө. Килте амәшө суса сапласта панә көйине сы-
таккине Ли уявсенчө тәхәнса сүреме юратнә. Хитре
саплаксене юриех сынсене кәтартма тәрәшнә. Ача
шухашшөпе, чи нахи унта көпи-йөмө мар, вёсен сап-
ләкөсем пулнә тейөн.

Пиншакне сөлеме килте пулнә шур тәла ләстәкө
ситмен пулмалла, сәннисене инке, малашне илем-
лөх туйәмө мөнле улшанасса сиснө нек, хура пус-
таври лартса янә. Сүхи сивөсө пүсрөн. Ачана пин-
шак та нитө килөшрө. Кәшт шалпартарах та ёнтө.
Ли үсөс сын-сөк, тепер султан вәл чухах пулө.

Хайне пәхнәшән, көпө-тумтиршөн көтүсө мүчипе
асаннене (чәннипе Лешөн асанне вәл, инке мар)
тем пөкөх тав тумаллаччө те вөт, сук, саварне ус-
са казаймарө ача. Вәтанчө. Халь ёнтө үкөнесе сүре
уншәш. Хайне вёсем усрава илөсшөн пулвине те
сисрө-ха Ли. Ытти чухне мөнлөччө пуль те, халө
ун ураһ ёмөт сав. Ураһ шухаш. Унан ашшө ёслөнө
сөре ситмелле.

Майөпен төме тәррине хәпаратъ Ли, айләма анаты.
Чечеклө уләхна иртөт. Сул ситчө төл пулнә вир
ани ачана таван ялне аса илтерөт. Төлөнөт Ли. Хай-
ён хыса тәрса юлнә пурнәсө ана ураһ сын пур-
нәсө нек туйанаты. Ашшөне амәш юнө сөс чөри кут-
не хунә кавар нек сунтарса тәрәты, хай патнелле
чөнөт.

Пасәрах Ли такәр султан пәрәннә, хөвеле су-
рам хыснелле туса, сурсер еннелле утатап пулө тет.
Ирхине те хөвел ун сурәмө хысөңчө, кәнтәрла та,
кәс пуласпа та. Сүллө куракна сыхланса, саран урлө
касаты вәл. Анчах тырә ани сине көмест, йәранпа
саврәнса тухатъ. Сөр ёслөкен сын ачи, сакәр мөнле
ситөннине пөдет Ли: тырра таптани сакәра таптани-
пе пөрөх-сөк вәл.

Пөр кәс ача пахча хуралси үплинчө, тепер сөр
пушә хирти ашә хайәр синче ирттерчө. Иккөмөш
касөңчө сөрөпе ун йөри-тавра темөнлө мөлкөсөм
саврәнса сүрөрөс, ача макәрни, такам ахәлтатса
кулни илтөнесе тәчө. Юлашкинчен сас-чөв ләпланса
ситнөччө кәна, Ли чөс тума сөклөнчө те сасартәк
кутән кайса ларчө. Ун ик өнчөн, унна юнашарах,
икө чөрчун төпөр! талса сикрө, аяккалла кайса
сүхәлчө...

Ирхине Ли хөвел чылай сүлө хәпарсан вәрәнчө.
Пусө темшөн йывәрланса ларнә ун, шичө пөсөре
тәрәты, тусме сук ёсөсси килет ачан. Тәрса утма
хәтләнчө те вәл пусө туртса кайнипе сөре пәнкәп
үкрө.

Тўпене талккишпех пёлёт карса илнэ те, хай ас-талла утнине те пёлмест Ли. Утатъ, утатъ. Хул ур-лэ пуш хутаç сакнэ вэл. Самсинчен юн кайнэ пу-лнэ та, питне Ли сёркелесе хуратса пётёрнэ. Сёнксе пыратъ-пыратъ те ача асла уй варрине — чаранса тарать. Унтан тепёр еннелле суланать. Кирек ас-талла утсан та пурпёр пулас, пур енчен те тэксем пёлётсем, пушэ хир, шайлах. Хутран-ситрен сес ача пусе телёнчен вет-шакар кайаксем чевёлтетсе вёс-се ирткелессе. Тапхар-тапхар вэл ура синчех каташ пулатъ тейен. Таканса уксен сес Ли кусне чал ус-са яратъ те ерипен ура сине сёклетет. Саван нек самантсенчен пёринче ана малта сасартак ешёл ай-лам куранса кайрэ. Ката пур-мён унта. Сынсем пат-нерех сывхарсан, пэхрэ те ача — хараса танах ча-ранчэ. Вэрэм сивётлэ арсынсене пёр-пёринчен сян-чарпа какарна иккен. Пусёсене пёксе тана сынсем кашни хускалмассерен сянчар ункисем чанкарта-тассе. Туяты Ли: вёсем ун нек, ун ашше нек сынсе-мех, Хань ачисем. Китаецсем. Эшин, ма сянчар-дан вёсене?

Ку ушкэнтан инсе те мар йывасем кутёнче сёр-те салтаксем апат сиссе. Унталла пёрре пэхрэ те Ли унтан урах кусне те илеймерэ, мёскэн! Япони оккуанчёсем-мёнсем теме пёлмест вэл, ача, тён-чере 1932 сул иккенне те чухлаймасть, хайён аш-шёнэ амашне сёрле пырса тытса кайнэ пашалла ют этемсене сес курать. Тата хырамэ вынине ма-наймасть.

...Япони салтакёсен командирэ, ача хайне савар-рёнчен пэхса танине тарыхса, тепёр еннелле сав-ранса ларать. Партакран пусне сёклет те вэл кал-лех ачан выса куёпе тел пулатъ. Сине тытаннэ та-такне офицер, йытта персе панэ нек, аяккалла вэркэнтарать.

— Ме, си кайса, тасал кус умёнчен!

Ача хушна сёрелле каймасть, кутан чакса-чакса пырса, китаецсен ушкэне керет. Ли унтан та пулин саплах хай синчен кусне илменнипе урса кайнэ офицер, чунса пырса, ачана сынсем хушшинчен карт! туртса каларать, ана тепёр май саварса та-ратать.

Офицер кайнэ-каймап Ли каялла савранса та-ратъ. Куёнче хайён — курайманлах.

— Ку кам ачи? — сыхарать офицер.

— Манан! — тет сянчарти китаецсен колонни пёр сын нек.

Офицер ачана пистолечёпе теллет. Пашал пенё нек те туйанмасть, алак хуннэ евёр сес шат! та-вать те, Ли сёре хутланса анать, юнлэ пичёпе ку-рак сине таранать.

— Ку кам ачиччэ? — кашкарать офицер.

— Манан! — теçсе сянчарти китаецсем пёр сас-на.

Офицер арестленэ китаецсен колоннине малалла хускалма хушаты, лешсем шакар! сёре ларассе...

Сывахри оазисра пуранакансем килсе виçе ман сынна пёр ача виллине пёр шатака тириелесе пы-тараçсе.

лэ. Мучи пулашнине Ванюк терлёрэн асамлэ сёршывсенче пулса курать, паттэр ёссем та-вать, сёр синче терёслэх сёртертёр тесе, тёттём вайсене хирёç керешет.

Чаваш халэх юмахёсен традицийёсене никёсе хурса сырнэ хайён сёнэ юмахёпе З. Нестерова ачасене таса чулла пулса усме, туслаха, чыса мён пёчэкрен упрама вёрентет.

Кёнекене нумай тёллэ сарпа В. Авраменко художник илемлетнэ.

I. Александр Савельев, Васлей Игнатъев — КАВАК ХУППИ УСАЛСАН. Роман. 544 стр., хакэ 2 тенкэ те 40 пус. Романри ёссем чаваш ялёнче, Ташкентра, сёршыван кантар тата хё-веланэч чиккисенче, фашистла Германи окку-пацленэ облаçсенче, партизан отрядёнче, сав-ван пекех хашпёр ют сёршывсенче, граждан вёрси вэхатёнче, ватёрмёш сулсенче. Таван сёршывшан пынэ Асла вёрса тапхарёнче тата вёрса хысханхи сулсенче пулса иртессе. Про-изведенин тёр геройёсем — Вутлановсем: аш-шэ, ачисем, манукёсем. Пурте вёсем — Таван сёршыва чун-чёререн параннэ паттэр та хас-тар сынсем. Ялта сёнэ пурнэç тавассишён са-на таварса ёслессе-и, вёрсара Таван сёршыв ирёклэхёшён пурнэçёсене шеллемесёр сапа-саçсе-и, чикёре терлэ шпионсемпе, диверсант-семпе, контрабандистсемпе, ют сёршыв раз-ведчикёсемпе телёнмелле аста керешессе-и — сак Вутлановсем, Юманкасси чавашёсем, чан-нипех пур сёрте те чаплэ та ыра тёлслэхсем катартаçсе. Роман авторёсем хайсем сырса ка-тартакан материалла лайах пёлессе: Александр Савельев — офицер-пограничник, иртнэ вёрса-ра фашистсене хирёç сапакнэ, Васлей Игнатъ-ев 1956—1958 сулсенче сар службине сёршы-ван кантар чиккинче ирттернэ.

«Кавак хуппи усалсан» роман — чаваш литературинче чекистсемпе пограничниксем синчен сырнэ пысак калаплэ пёрремёш произ-веденисенчен пёри.

II. Виктор Романов — ДРАМЫ. Пьесаём (вырасла). 125 стр., хакэ 85 пус. Кёнекене Чаваш АССР искусствисен тава тивёллэ дея-телэ В. Романов (1927—1984) сырнэ икэ пьеса кертичэ. «Вольнодумец в рясе» пьесара XIX ёмёрте хёвелтухасёнчи халэхсен пурнэçё-пе чёлхине тёлчесе пётём тёнчипе чапа тухнэ Н. Я. Бичурин пурнэçне сырса катартичэ. «Ко-мандир летучего отряда» пьесара граждан вёрси геройён Сергей Дмитриевич Павлован (Павлов мичманан) хунсулёнчи чаплэ тапхарсене сута-та панэ. Н. Я. Бичурин та, С. Д. Павлов та — пирён ентешсем, чаваш халэхён чаплэ ывалё-сем.

Кёнекен умсамахне В. Д. Дмитриев про-фессор сырнэ.

III. Зоя Нестерова — ВАНЮШ КУРНА ТЕЛЕНТЕРМЁШСЕМ. Юмах. Кёсён сулхи шул ачисем валли. 48 стр., хакэ 20 пус. Ахванес мучи — пэхма тнпшём те пёчэк ста-рик сес. Ачасемпе питэ туслэ вэл, вёсене час-часах халап-юмах каласа катартатъ. Ахванес мучине Ванюк пионер пуринчен ытларах тус-

IV. Валентин Лукша — СУ КУНЁ. Савасем. Кёсён сулхи шул ачисем валли. 29 стр., хакэ 20 пус. Кёнекене ачасем синчен сырнэ савасем, терлэ чёрчунпа кайаксем синчен хайланэ юмахсем кертичэ. Вёсем ырра усалран уйарма, туслаха ютлашлах хаклама, сусанталэка у-прама вёрентессе. Валентин Лукша — белорус позчэ. Савасене белорусларан чавашла П. Эй-зинпа Г. Орлов куçарнэ. Укерчёксене терлэ тёллэ сарпа Чаваш халэх художникё В. Агеев тунэ.

V. Л. Иванов, И. Федорова — ПЕЧЕК ЧЕРККЕН ПЫСАК ИНКЕК. Брошюра. 80 стр., хакэ 15 пус. Брошюра авторёсем — сын-сене терлэ чир-чёртен сыватас ёсре пуян опы-пухнэ специалистсем. Л. Н. Иванов — Чаваш государство университетчён профессорэ, меди-цина наукисен докторэ. И. Н. Федорова — врач. Брошюрара вёсем зрех-сара ёссе иртёх-ни сынсене мён тери пысак, харушэ инкек патне илсе ситеринине ёненмелле сырса катар-таçсе, алкоголизм чирэ пусланса кайнин салта-вёсене, ытти хашпёр ыйтава тёлчессе.

VI. УРОЖЕНЦЫ ЧУВАШИИ НА ФРОНТАХ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (Документсен пуххи: награда листисенчен илнэ сыпаксем). Вырасла. 260 стр., хакэ 70 пус.

1941—1945 сулсенчи Таван сёршывшан пы-нэ Асла вёрсара совет халэхэ 1418 кунпа сёр-хяр та сёмсёр, чее те шелсёр ташмана. Гер-мани фашизмине хирёç телёнмелле паттарлах катартаçа сапакнэ. Вёсен хушшинче пиншер те пиншер чаваш каччипе херэ пулнэ, вёсенченех пиншерёшэ те пиншерёшэ вёрса хирёнче ырт-са юлнэ. Чавашсенчен вёрса вэхатёчче вуншар сын Совет Союзён Геройё ятне илнэ 11 сын — Мухтав орденён тулли кавалерэ. ЧАССР сар комиссариачён 1933 сулхи сведенийёсем та-рэх республикара сар орденёсемпе медалёсем илнэ сынсен шучэ ун чухне 5375 пулнэ. Мён-ле паттарлахшан, хаçан, аста илнэ вёсем сав наградасене — кёнекере шапах ёнтэ саван синчен кёскен каласа пама тарашнэ та.

Кёнекене пухса хатёрленэ — В. М. Ми-хайлов.

Хисеплэ вулакансем! Сак кёнекесене пурне те Чавашкиготоргпа Чавашпотребсоюз мага-зинёнче сутаçсе, вёсене «Книга-почтой» магазин урлэ та (адресэ 428028, г. Чебоксары, ул. Эльмена, 3, комн. 73) туялма май пур.